

S:t Johannes kyrka

Lunds stift

Fasad mot väster.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2017-10-03

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

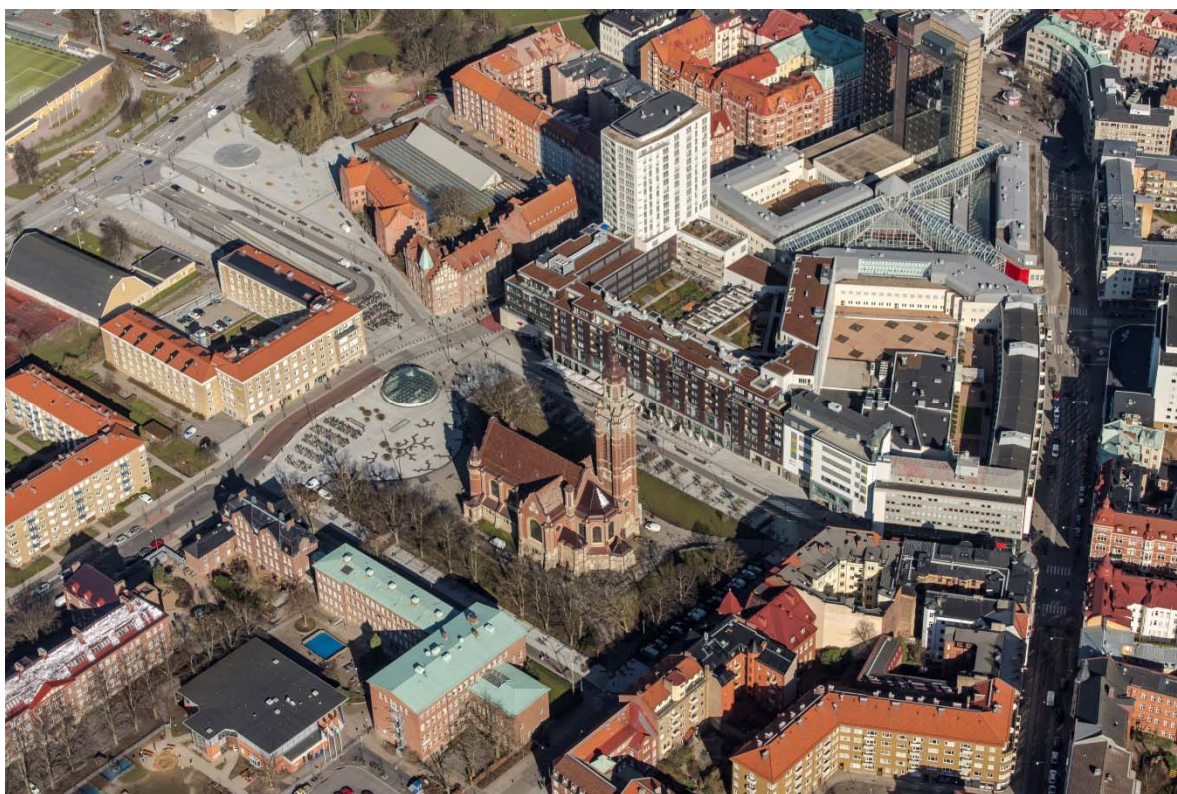
S:t Johannes kyrka

S:t Johannes församling, Malmö pastorat, Lunds stift
Malmö socken, Innerstaden 6:29-husnr 1, Malmö kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

S:t Johannes kyrka ligger i centrala Malmö i området Rådman svängen. Kyrkan ligger intill Triangeln station och köpcentra.

Från sydöst. Flygfoto: Pär-Martin Hedberg.

En teori är att det på 1100-talet växte fram en by kallad Övre Malmö just där Triangeln och S:t Johannes kyrka ligger idag. Där möttes tre vägar. Här lär ha funnits en kyrka och kyrkogård. Kyrkan revs på 1300-talet, byn försvann och föll i glömska. Den äldsta stadsliknande bebyggelsen i Malmö uppstod istället i kvarteren runt S:t Petri kyrka. När Skåne blev svenskt 1658 utvecklades Malmö till en garnisonstad och vallgravar och befästningar byggdes inom vilka staden byggdes. Utanför dessa var det åkermark och betesmark. Vid Triangeln fanns enbart någon enstaka mölla.

I början av 1800-talet revs befästningarna, våtmarker dikades ut och staden växte. När enskiftet genomfördes på landsbygden sammanfördes jorden till större enheter och effektivare jordbruk. Många lantarbetare blev arbetslösa och flyttade till städerna där de nya industrierna behövde arbetskraft.

Industrialiseringen med bland annat textilfabrik, chokladfabrik, varvs- och cementindustri utvecklade Malmö. Under 1800-talet växte Malmö kraftigt, från drygt 4000 i början av seklet till 60 000 i slutet. Malmö blev Sveriges tredje största stad.

Området runt S:t Johannesplan bebyggdes i början av 1900-talet. Husen längs Kapellgatan öster om kyrkan är kvar sedan den tiden medan övrig bebyggelse är förnyad. Torget med kyrkan omges av skolor i söder och bostadshus i övriga väderstreck. Längs Kapellgatan i öster ligger S:t Johannes församlingshem och expedition i rött tegel och natursten från 1915. Det är omgivet av bostadshus och det före detta "Tjänarinnehemmet" från 1907, samtida med kyrkan. I nordväst finns Triangeln köpcentra, hotell och kontor, byggt 1989 och om- och tillbyggt 2013. I norr längs S:t Johannesgatan är ett kontor och bostadshus från 2014 med affärslokaler och restauranger i bottenplan. I sydvästra hörnet av torget ligger ett före detta barnhem från 1903 ritat av Theodor Wählin. På torget framför kyrkan ligger glaskupolen som är nedgången till station Triangeln från 2010.

Torget har samma markbehandling i ett stråk fram till Konsthallen i nästa kvarter.

Kyrkobyggnaden

S:t Pauli församling hade växt kraftigt och dess kyrka räckte inte till. 1885 väcktes tanken att delar av församlingen och stadens sydvästra delar skulle bilda en ny församling med namnet S:t Johannes och till den bygga en ny kyrka.

En arkitekttävling utlystes 1900 och efter många diskussioner med olika viljor valdes arkitekt Axel Anderbergs förslag. Ritningarna fastställdes av Kungl. Maj:t 1903.

Byggnationen av kyrkan pågick 1903-1907. Kyrkan skulle egentligen varit klar året innan och över ingångporten står året 1906. Fördröjningen berodde på en lockout av byggnadsarbetarna. Kyrkan invigdes i juni 1907 av biskop Billing, en del av inredningen var då ännu inte klar. S:t Johannes församling bildades 1906.

Arkitekt Axel Anderberg (1860-1937) var utbildad i Stockholm. Han blev specialiserad på teaterbyggnader och har ritat teatrarna i bland annat Norrköping, Kristianstad, Karlstad, Linköping och Operan i Stockholm. I Malmö har han ritat två hus på Stortorget, i Stockholm även Naturhistoriska museet.

Entreprenör vid kyrkans uppförande var Frans Andersson & Co.

Dekorationsmålningarna inne i kyrkan utfördes av målaren och konstnären Johan Gullstrand. Stenarbetena utfördes av firman Scheller och Nilsson och träsniderierna

av firman Charles Persson.

Kyrkan har flera gånger underhållits och reparerats, nedan följer ett urval.

Sprickor i valven föranledde förstärkningsarbete 1932 med armerade betongbalkar och betongbågar för att förstärka valven.

1936 byttes värmeanläggningen från varmluft genom gjutjärnsgaller till vattenburna radiatorer. Väggmålningarna rengjordes och bättringsmålades.

1953 inreddes ett dopkapell i norra korsarmen efter förslag av arkitekterna August och Bengt Ewe. Bänkarna och trägolvet togs bort och nytt kalkstensgolv lades.

Exteriören renoverades 1954-55, kalkstenen hade stora vittringsskador.

1957 gjordes en interiör renovering efter förslag av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe. Den innebar bland annat att bänkarna och trägolvet togs bort i södra korsarmen för att göras till kapell. Ljuskronorna försågs med glaskupor.

1969 byggdes ett räcke utformat av Rolf Bergh i trappan till altaret.

1979 gjorde en invändig renovering efter förslag av domkyrkoarkitekt Carl- Axel Acking. Fyra bänkrader togs bort längst fram och bänkarna avkortades mot sidogångarna, avståndet ökades mellan bänkarna. Trägolv ersattes med kalksten där bänkarna stått. Nya stolar sattes i kapellen.

Takstolarna och yttertaket reparerades 1982 och valven tilläggsisolerades 1987.

2004 återfick kyrkans ljuskronor sitt ursprungliga utseende och glaskuporna som sattes dit vid Græbes renovering 1957 togs bort

Omkring 2008 byggdes ramper vid huvudentrén. HWC och pentry inreddes vid sydvästra ingången efter förslag av Ateljé Alfa arkitekter.

2008-2016 genomfördes takrenovering innefattande byte av takpannor, kopparplåt, reparation av rötskador där takstolar byttes. Tornet fogades om och de snedställda ”fjällen” på tornet förnyades och fick ny kopparplåt. Tornet fick nya urtavlor.

2008 återskapades en förstörd väggmålning på norra långhusväggen.

2010 målades kyrkan interiört och dekormålningarna rengjordes.

2011 byggdes stora glasfönstret om i södra korsarmen.

2012 sattes härdade glasväggar upp vid entrén.

Omkring 2014 byggdes ett podium nedanför korttrappan.

2016 belades kyrkoplanen med ny asfalt och marktegel.

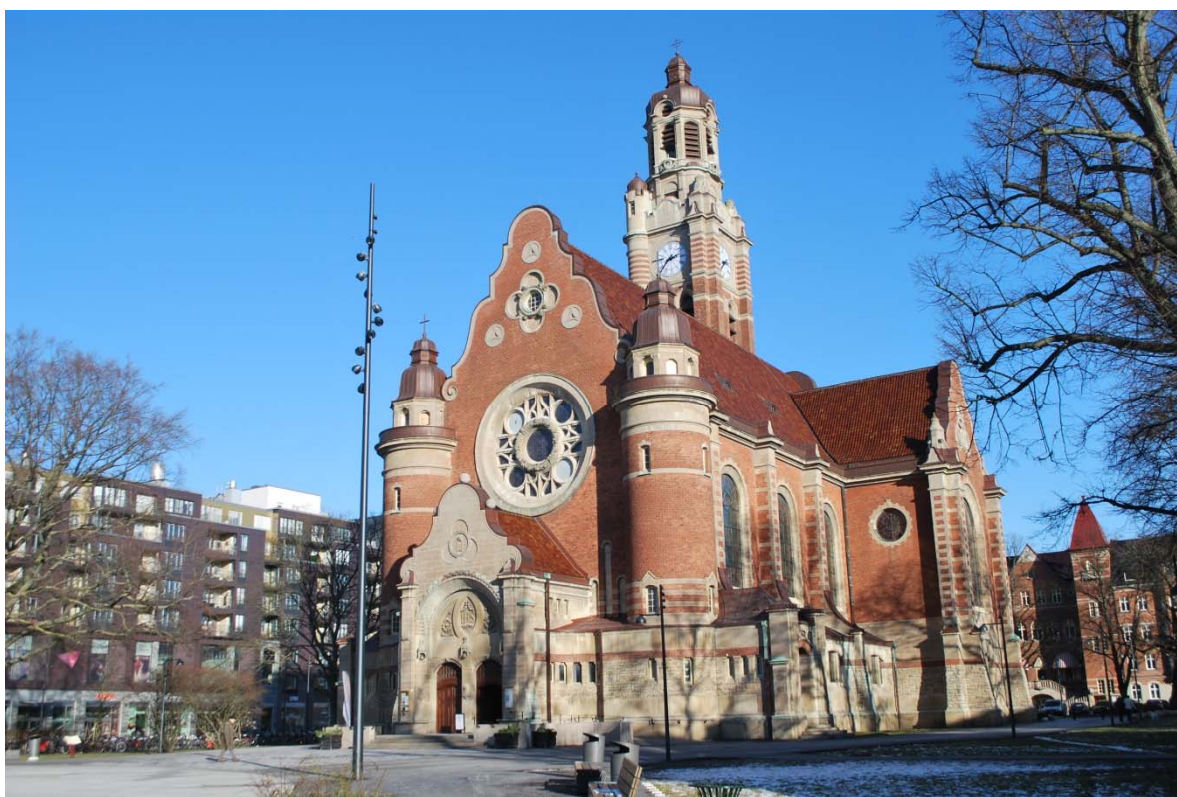
Exteriör

Kyrkan i jugendstil är uppförd som en äkta basilika med treskeppigt långhus och korta korsarmar åt norr och söder. Långhusets mittskepp är högt med fönster, ett så kallat klerestorium, ovanför de låga sidoskeppen. Koret i öster är polygonalt. Tornet är ovanligt placerat i nordost mellan norra korsarmen och koret. Sakristia, trapphus, vapenhus och ingångar är placerade som utbyggnader till kyrkan. Två runda trapphus, tureller, flankerar huvudingången. Fasaden är av rött tegel med stora inslag av

natursten och indelad med strävpelare. Taket är belagt med glaserat tegel och koppar.

Kyrkans ytter- och innermurar är uppförda av tegel. Fasaden är byggd i rött handslaget tegel från Börringe tegelbruk. Kyrkans sockel är ett högt skift av granit och därovan två skift av kalksten varav den översta är en profilerad sockelgesims. Bottenvåningen är klädd med natursten delvis med råkoppbehuggning. Inslagen av natursten i fasaden är mestadels kalksten från Närke men även Gotlandskalksten, kritsten och sandsten förekommer. Fasaden indelas av strävpelare av tegel med hörnstenar av kalksten. Fasaderna avslutas med en takgesims av kalksten. Gavlarna är volutformade och har blinderingar av natursten.

Fasad mot sydväst.

Fönsteröppningarna i det höga mittskeppet och koret är stora, rundbågiga och markeras med omfattningar av kalksten som kontrasterar mot det röda teglet i fasaden. Fönsterbågarna är av fyrkants- och plattjärn som sammanfogats. I dessa sitter blyinfattade färgade eller målade katedralglas. Fönsterbågarna var redan vid uppförandet för svaga och har förstärkts. Ett yttre skyddsglas sattes upp på utsidan för att skydda glasmålningarna. Det stora rosettfönstret i västgaveln är utfört med masverk av kalksten. I trapphus och entréer är bågar och karmar av trä. De flesta fönster är rundbågiga men även runda fönster och rosettfönster finns. I de låga sidoskeppen är fönstren stickbågiga. Solbänkarna är av kalksten som på vissa platser är

plåtklädda.

Kyrkans huvudingång i väster är i en utskjutande volutgavel av kalksten. Överst i gaveln är ett trepass med 1906 inhugget, det år kyrkan egentligen skulle invigts. Porten omges av en rundbågig omfattning dekorerad med rosor. I tympanon är IHS omgivet av rosor och en mandorla. Över dörrarna finns tre små baldakiner huggna i sandsten.

Fasad mot väster. Huvudingången.

Fasad mot öster från församlingshemmet.

En trappa av granit med ramper på sidorna belagda med gatsten leder till huvudingången. Till kyrkan leder två pardörrar av ek med ramverk som bildar kors och med spröjsade överljusfönster.

Övriga ingångar är placerade i utskjutande gavlar av kalksten, dörrarna av ek är ofta dekorerade med snidade rosor. Dörrarna är från 1907.

Taken är mestadels täckta med brunglaserat falstaktegellagt på öppen läkt och understruket. Sidoskeppens pulpettak och tornhuvar är täckta med koppar i skivtäckning. Takavvattningen är av koppar men stulna stuprör är ersatta av brun plåt.

Interiör

Vindfånget är ett litet rum med ljus från fyra små fönster med färgat glas. Golvet är belagt med kalksten likt i kyrkorummet. Taket är välvt med ett kryssvalv. Väggar och valv är putsade, vitmålade och försedda med dekorationsmålningar. Två stycken pardörrar leder in till kyrkorummet. Dörrarna i brunlaserat trä har färgat blyinfattat glas i de övre fyllningarna.

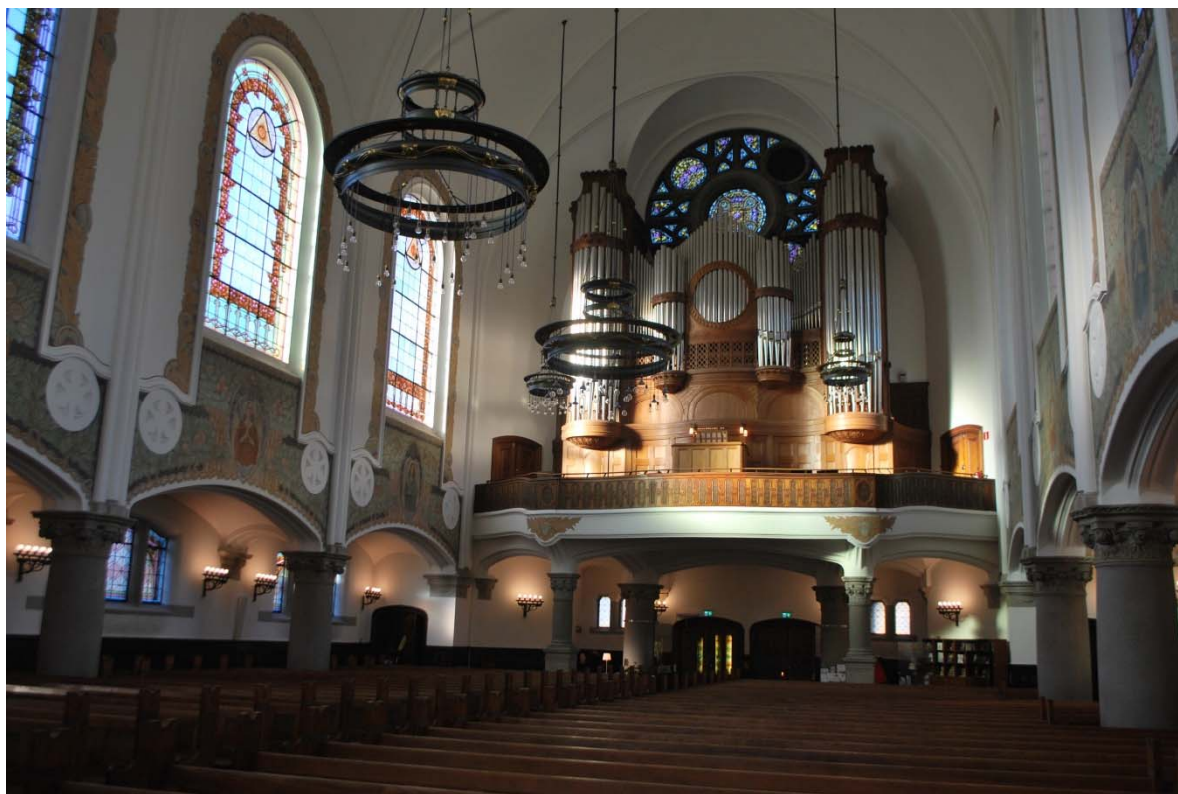

Mot koret i öster.

Kyrkorummet består av treskeppigt långhus, två korta korsarmar med läktare, upphöjt kor i öster och orgelläktare i väster. Mittskeppet är högt och brett medan sidoskeppen är smala, låga sidogångar. Mittskeppets högre väggar med stora fönster bärs upp av en rad valvbågar på kolonner som delar mittskeppet från sidoskeppen. Kolonnerna är av granit med bas och kapitäl av sandsten. Kapitälerna smyckas av huggna rosor och blad. Väggarna i mittskeppet över valvbågarna är dekorationsmålade med änglar och växter. De stora rundbågiga fönstren i mittskeppet har blyinfattat färgat glas med målningar med växtmotiv och fönstren är omgivna av målningar på väggen. Mittskeppet är välvt med höga ribbvalv och sidoskeppen med flacka kryssvalv. I sidoskeppen vilar valven på konsoler på väggen och kolonnerna.

Öppna bänkar står på ömse sidor om mittgången i mittskeppet. Golven är av grå och röd kalksten lagda i mönster, under bänkarna ligger brädgolv. Väggarna i sidoskeppen

har i nederkant en bröstpanel av mörkbrun laserad furu med fyllningar som är putsade och grönmålade. Väggarna ovan panelen är putsade och vitmålade i sidoskeppen.

Mot orgelläktaren i öster.

Kapitäl med uthuggna rosor.

Koret.

I taket hänger stora ljuskronor i jugendstil av svartmålade mässingsringar med dekor av rosor. Från metallcirkeln hänger glödlampor.

Koret är förhöjt med sju kalkstenssteg. I höjd med nedersta trappsteget är nyligen byggt en plåt som är täckt med grå linoleummatta på vilket ett bordsaltare står så att prästen kan fira mässa vänd mot församlingen. På triumfbågen finns målningar av

reformatörerna Martin Luther, Olaus Petri och Claus Mortensen omgivna av rosor och blad. Predikstolen i snidad ek vilar på ett skulpterat utsprång av sandsten som går i ett med väggen på södra sidan på triumfbågen. Målningen bakom predikstolen är utan personporträtt för att istället låta prästen framträda.

Golvet i koret är belagt med marmor med inläggningar av vit, svartvit och röd marmor bruten i Italien och Frankrike. Längs väggarna ligger en fris av kalksten, eventuellt från 1936 när värmesystemet byttes. Ovanför väggarnas bruna bröstpanel finns i norr och söder nischer med gamla dekorativa gjutjärnsgaller från kyrkans tidigare uppvärmning. Ovanför nischerna är väggarna dekorationsmålade liksom runt de stora fönstren med färgat glas. Koret är välvt med ett sexdelat ribbvalv. Innanför altarringen står högaltaret och altaruppsatsen.

I *korsarmarna* åt norr och söder under läktarna är den tidigare bänkinredningen borttagen och golven är belagda med ny kalksten där det tidigare legat trägolv. Norra korsarmen är inredd till dopkapell sedan 1953 och barnhörna. Södra korsarmen är inredd till Sankta Maria kapell sedan 1957 med kalkstensaltare och lösa stolar. Väggarna har likt sidoskeppen bröstpanel och taket är välvt med ett flackt kryssvalv som är putsat och vitmålat. Läktarna ovan korsarmarna har trägolv och är välvda med ribbvalv. De täta läktarbarriärerna av trä är ljust laserade och mot kyrkorummet indelade i små rundbågiga fält som är dekorerade med växter som ros, tistel och ek.

Sakristian, bakom koret, längst i öster är ett sexkantigt rum med ett lågt sexdelat ribbvalv i taket och trägolv. Väggarna har brun bröstpanel och är därovan putsade och vitmålade liksom valven. Sakristian är möblerad med ekmöbler från 1907 med snidade reliefer.

Orgelläktaren i väster nås från trapphuset i nordväst. Utrymmet under orgelläktaren täcks av flacka kryssvalv som vilar på pelare och konsoler på väggarna. Vid huvudentrén under orgelläktaren är låga glasväggar till affischer uppsatta på ömse sidor om mittgången.

Tornets övre våningar nås med smal spindeltrappa av cement. Tornets våningar har mestadels brädgolv och tunt putsade tegelväggar. I klockvåningen hänger tre klockor i en klockstol av vinkeljärn. I ljudluckorna sitter brädluckor täckta med koppar.

Inredning och inventarier

Huvudaltaret från 1907 är av grå sandsten med dekorativa geometriska inläggningar av vit och grön marmor. Altaret är sammanbyggt med ett postament av sandsten för altaruppsatsen.

Sidoaltare i S:ta Maria kapell från 1958 av grå kalksten. En tjock slät skiva vilar på tre stående stenskivor. Skivornas kanter är tandhuggna.

Bordsaltare av mörklaserat trä. Altaret kommer från S:t Jakobs kapell som stängdes år 2000. Altarskivan av trä med bred kant som sluttar inåt vilar på två träfundament.

Altaruppsatsen från 1907 är av snidad ek. Dess relieftavlor är från 1909 och utförda av skulptören Harald Sörensen Ringi. Altaruppsatsen är uppbyggd som ett tredelat altarskåp med målade reliefer. Jesus i vit klädnad och gloria syns i mittfältet omgiven av människor i mörkare kläder. Konstnärens familj stod som modell för en del av figurerna. Den snidade träinramningen består av rosor och blad.

2016 sattes altaruppsatsens överstycke upp som tagits ner på 1950-talet.

Altarringen av ek har en tresidig planform och är genombrutet med kolonetter i dorisk stil. Knäfallet är tygklätt.

Dopfunten från 1907 av Bremersandsten är tillverkad av Christoffer Keppner, Malmö. Funten har nedtill ett åttkantigt odekorerat postament som i ovankant är dekorerat med åtta voluter. På denna vilar en tjock skiva dekorerad med rosor och vågor. I skivan är dopfältet infällt.

Predikstolen från 1907 av snidad ek vilar på ett utsprång av sandsten som utgår från väggen. Korgens relieftavlor med bilder ur Jesu liv är tillverkade av Carl Andersson, Stockholm. Sandstensutsprånget är skulpterat med rosor och törnen. Över hänger en snidad åttkantig baldakin med flacka rundbågar i överkant och dekorerad med stjärnor och strålar.

Bänkinredningen är från 1907. 1979 kortades bänkarna mot sidogångarna och avståndet ökades mellan bänkraderna enligt C A Ackings förslag. Bänkar är borttagna i sidoskeppen och längst fram i långhuset. Bänkarna är öppna, av furu och laserade ljust bruna med detaljer i grönt och guld. Gavlarna är höga och figursågade. Ryggarna är utförda i ramverkskonstruktion med fyllningar. Det finns integrerade fotstöd och psalmbokshylla.

Orgeln med 55 stämmor är byggd 2008 av Åkerman & Lund. Orgeln har både nya och återanvända pipor från den gamla orgeln från 1907 men också från andra orglar. Orgelfasaden i jugendstil från 1907 är ritad av Axel Anderberg. Spelbordet är vänt mot koret.

Kistorgel från 2004 byggd av H Klop i Garderen i Holland.

De tre *klockorna* är alla gjutna 1906 av M & O Ohlssons klockgjuteri. De har

inskriftioner och dekorationer i form av bårder och blad. De hänger i en klockstol av metall.

Övrigt

Oblatask och vinkanna från 1907 av förgyllt silver som är ritade av kyrkans arkitekt A Anderberg.

Ljustakar, vinflaska och kalk av silver tillverkade av Wiwen Nilsson.

Kyrkotomten

Kyrkan saknar kyrkogård. Åt tre håll är tomten gräsbesädd med asfalterade gångar och omges av en trädkrans, i söder mot skolan även av en häck och nätstängsel. Närmast entrén i väster ligger svart tegel och utanför dessa stora betongplattor med inslag av svart tegel i mönster av stiliserade törne. Förplatsen framför ingången i väster övergår utan någon begränsning till stadstorget kring glaskupolen med nedgång till stationen. Torget är möblerat med runda planteringskärl med sittplatser. I öster finns en asfalterad parkering intill kyrkomuren. Torget binds ihop med samma markbehandling i ett stråk fram till konsthallen i nästa kvarter. Utformningen av torget är gjord av White arkitekter.

Byggnader på kyrkogården

Inga övriga byggnader finns på kyrkotomten.

Kulturhistorisk karaktärisering för S:t Johannes kyrkoanläggning

Kyrkan är en stadskyrka som ligger på ett öppet livligt torg utan murar mot omgivningen som består av gator med byggnader från början av 1900-talet till 2010-talet. Kyrkan har en dominant och elegant placering på torget. Omgivningen är en komplex kulturmiljö med flera byggnader med höga arkitektoniska värden, däribland församlingshemmet. Många människor rör sig kring platsen framför kyrkan och sitter på bänkarna i solen intill glaskupolen till tågstationen. Markbehandlingen framför kyrkan är fin med tegel och stora betongplattor medan gångarna runt kyrkan tyvärr är av asfalt.

Under andra hälften av 1800-talet dominerade olika historiserande nystilar i byggandet. Vid 1800-talets slut var nygotiken den förhärskande stilen. Jugendstilen var en reaktion mot detta och ett sökande efter friare former. Stilen blev kortvarig. Jugend och nationalromantik är i Sverige överlappande stilar och kyrkan har drag av

båda.

Kyrkans exteriör med murar av tegel och natursten har många detaljer, utsmyckningar och ornament huggna i sten. Bottenvåningens rustika behuggning kontrasterar mot de släta stenpartierna. Tornet är ovanligt asymmetriskt placerat. Gavlarna är ofta slingrande volutgavlar. Jugendkyrkan är ensam i sitt slag i Skåne och ett värdefullt och välbevarat exempel på denna stil i en kyrka. Även i ett nationellt perspektiv är kyrkan ovanlig.

Kyrkorummet är överväldigande dekorerat i sten, trä och målningar. Mittskeppet är ljust men solljuset är dämpat med färgat glas i fönstren. Kyrkorummet karaktäriseras av de höga valven i mittskeppet med ovanliga ljuskronor, de många målningarna på väggarna och de färgade, målade höga fönstren. Genomgående i kyrkan är stengolv, bröstpanel på väggarna, huggna stenornament och träsniderier. Stor hantverksskicklighet och konstnärlighet genomsyrar hela kyrkan. Både stenhuggeri, målningar och träsnideri är ofta med slingrande växtmotiv typiska för jugendstilen, här framförallt med rosor. Kyrkan är ett värdefullt allkonstverk där arkitekten ritat allt, till och med nattvardssilver och sakristians möbler. Kyrkan har i stort kvar sin ursprungliga interiör och inredning från 1907.

Förändringarna består i att bänkar tagits bort i korsarmarna och delvis i mittskeppet. Glasskivorna vid entrén med samlad information har löst det återkommande problemet med upptejpade affischer på olika ställen. Platån framför koret med linoleum saknar den materialdignitet som allt annat i kyrkan har. Å andra sidan är den reversibel och enkel i sitt uttryck.

Kyrkan, en av mycket få jugendkyrkor i Sverige som därtill är intakt både exteriört och interiört med en konsekvent genomförd jugendinredning av högsta kvalitet, måste vid sidan om Engelbrektskyrkan i Stockholm, räknas som ett av den svenska jugendtidens huvudverk med mycket stort bevarandevärde.

Att tänka på

- Kyrkans interiör är ett allkonstverk där arkitekten ritat allt och är välbevarad och ensam i sitt slag i Skåne. Förändringar ska ske restriktivt och med stor varsamhet.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Tillkommen före 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4 kap. 3§.

Anläggningen ligger inom av länsstyrelsen utsedd särskilt värdefull kulturmiljö, Malmö-Limhamn. Ligger även inom riksintresse järnväg, citytunneln och riksintresse kulturmiljövård, Malmö.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015
opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan Sankt Johannes kyrka 2006-08-30, Wikerstål Arkitekter AB

S:t Johannes kyrka, Waldemar Kruse, 1951

S:t Johannes kyrka och församling 1907-2007, S:t Johannes församling 2007

Nils-Urban Råwall, fastighetschef Kyrkans hus, mail 2016-03-06

<https://sv.wikipedia.org/wiki/R%C3%A5dmansv%C3%A5ngen>

<http://www.onspotstory.com/sv/audioguide/sv/1281/Malmo-Triangeln>

http://malmo.se/download/18.314e2e5b124a611034880003320/1383646343520/Rapport_2008_013_low.pdf

Övriga uppgifter

Denna rapport om Sankt Johannes kyrka, Malmö pastorat, har upprättats av:
Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)
Karl Johan Kember (granskning), Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvården

J AIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2017-02-15

Färdigställd rapport: 2017-10-03

Sankt Johannes kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk – Tegel
Fasadmaterial:	Tegel Sten-granit, kalksten, kritsten,
Fasadkulör:	Röd Grå
Takform:	Sadeltak – Med dubbla fall
Taktäckningsmaterial:	Takpannor-glaserade Plåt-koppar
Byggnadsdel:	Torn-sidoställt Långhus Korsarm-norr Korsarm-söder Kor-polygonalt-öster